

Det bedste og det værste. Om ekstremisme, følelser og udsathed i børn og unges onlineliv

Denne artikel bygger på interviews fra et projekt om forebyggelse af ekstremisme online blandt børn og unge. Den sætter fokus på børn og unges udsathed over for ekstremisme – set i lyset af den følelsesøkonomi, som hersker online. Analysen drejer sig om de følelser af nærhed og had, som syv unge forbinder med deres onlineliv, og om hvorvidt ekstremisme online giver efterklang i de unges hverdagsliv. Formålet er at kvalificere ændrede mønstre i udsathed over for ekstremisme. På den baggrund perspektiveres til den pædagogiske opgave for de fagprofessionelle, der arbejder med børn og unge.

Nøgleord: sociale medier, børn og unges onlineliv, ekstremisme online, ny udsathed, affektiv økonomi.

Indledning

Det er svært at sige noget om, hvem i målgruppen der er de sårbare på forhånd. Rigtig mange af dem, som vi støder på, er helt almindelige unge, som ikke umiddelbart er vurderet som værende i risiko (...) Det er, som om sårbarhed er blevet en anden ting. Måske er man bare sårbar som menneske i dag? (Pædagogisk konsulent og koordinator af onlinerådgivning for børn og unge).

Denne udtalelse faldt i forbindelse med en kortlægning af igangværende forsknings- og praksisinitiativer inden for området "forebyggelse af ekstremisme online blandt børn og unge" i et projekt om samme. Hvem er sårbare, i risiko eller udsatte, og hvem skal tilbud rettes mod? Det er til diskussion blandt praktikere og forskere, der arbejder med børn og unge.

Center for Ungdomsforskning har undersøgt, om man i dag kan tale om en ny form for udsathed (Görllich et al., 2019), der rammer bredere end "klassisk udsathed" – forstået som udsathed, der er forårsaget af en social baggrund med få økonomiske og uddannelsesmæssige ressourcer. Den klassiske udsathed eksisterer fortsat, men ifølge Center for Ungdomsforskning giver stadig flere undersøgelser andre årsagsforklaringer på unges udsathed og risiko for marginalisering. De peger også på, at flere unge med en social baggrund med ressourcer udviser tegn på psykisk mistrivsel og i nogle tilfælde også bliver marginaliseret (Görllich et al., 2019, pp. 26-27). Det ser ud til, at udsathed bliver mere udbredt og mere omskiftelig.

Projektet om forebyggelse af ekstremisme online blandt børn og unge, som artiklen bygger på, blev gennemført i et samarbejde mellem Professionshøjskolen Absalon, UCL Erhvervsakademi og Professionshøjskole samt Red Barnet. Med udgangspunkt i de forandrede mønstre i udsathed havde vi i projektet en arbejdshypotese om, at tilstedeværelsen online forandrer alle børn og unges udsathed over for ekstremisme. Projektet blev til på baggrund af et opdrag fra Nationalt Center for Forebyggelse af Ekstremisme, og det ligger derfor i forlængelse af den nationale handlingsplan for forebyggelse og bekæmpelse af ekstremisme og radikaliserings (Regeringen, 2016). Heri angives det, at begrebet ekstremisme betegner:

personer eller grupper, som begår eller søger at legitimere vold eller andre ulovlige handlinger med henvisning til samfundsforhold, de er utilfredse med.

Men i stedet for at knytte ekstremisme entydigt til personer eller grupper kan ekstremisme (og radikalisering) forstås som noget, der kan udvikle sig i relationer og dynamikker mellem mennesker (Rasmussen, 2018; Rasmussen og Mebus, 2018). I en tidligere handlingsplan fra 2014 indgik også "forenklede verdensopfattelser og fjendebilleder", "intolerance", og "afvisning af demokratiske værdier og normer" i definitionen af ekstremisme (Regeringen, 2014). Jeg forsøger mig her med en arbejdsdefinition af ekstremisme som *fænomener og dynamikker, der medvirker til at legitimere vold og dehumanisering ved at trække på forenklede verdensopfattelser, fjendebilleder, intolerance og politiske værdier.*

Hovedleverancen i projektet var en uddannelse for SSP-konsulenter og andre, der arbejder med børn og unge i kommunalt regi (SSP er det formaliserede samarbejde mellem skole, socialforvaltning og politi om kriminalpræventivt arbejde blandt børn og unge). Som led i forarbejdet til udvikling af uddannelsen blev der foretaget to gruppeinterviews med unge. Artiklen er baseret på arbejdet med dette projekt, og analysen er baseret på de unges oplevelser af deres online-liv, som det kom til udtryk i gruppeinterviewene. Opdraget gik på forebyggelse af ekstremisme online og byggede på en forståelse af, at SSP-konsulenter og andre fagprofessionelle kunne blive bedre til at forebygge ekstremisme ved at få viden om ekstremisme og metoder, der rettede sig mod ekstremisme. Vi satte imidlertid særligt fokus på de dynamikker som opstår, når børn og unge er i berøring med ekstremisme online, ud fra en opfattelse af at forebyggelse kan fremmes ved at undersøge, hvad der er på spil for børn og unge.

For at undersøge disse dynamikker vil jeg i denne artikel kigge på de følelser, som cirkulerer mellem børn og unge via sociale medier, i spil og i diverse apps, og på hvad ekstremisme online gør ved børns og unges følelser og deres venskaber, fællesskaber og fjendskaber. Der er fokus på den *affektive økonomi* (Ahmed, 2015) eller følelsesøkonomi, som udfolder sig på tværs af digitale og fysiske rum.

Artiklens forskningsspørgsmål er, hvilken betydning det har for børns og unges udsathed og modtagelighed for ekstremisme, at følelserne bliver medieret gennem digitale teknologier. Formålet er at undersøge, hvordan børn og unge er udsatte og sårbare over for ekstremisme qua deres online-liv. På den baggrund vil jeg perspektivere til, hvilke opgaver og udfordringer ekstremisme online genererer for de fagprofessionelle, der arbejder med børn og unge.

Teoretisk tilgang

I denne artikel trækker jeg på Sarah Ahmeds begreb om affektiv økonomi, hvor følelser ikke bor i individet, men er relationelle og involverer reaktioner og handlinger mellem objekter og subjekter (Ahmed, 2015, p. 8).

I denne optik er følelser ikke noget, som den enkelte har; følelserne skal i stedet forstås som sociale og kulturelle praksisser, som produceres i bevægelser og i forhold til noget eller nogen (Ahmed, 2015, p. 10). Følelserne er med andre ord et resultat af cirkulation, og der sker derfor også potentielt noget med følelserne, når cirkulationen intensiveres og accelereres, som det er tilfældet online. Følelserne bor hverken i individet eller i det sociale, men er snarere det, der producerer de overflader og grænser, som aftegner individer og det sociale som klart adskilte objekter (Ahmed, 2015, p. 10). Der er altså fokus på, hvad følelser gør, og hvordan de er med til at skabe subjekter. Med denne optik vil jeg forfølge især følelser af nærhed og samhørighed samt følelser af afsky og had, og hvordan disse følelser intensiveres online og vikles sammen med dynamikker vedrørende ekstremisme.

I analysen af nærhed og samhørighed trækker jeg især på en pointe om intimitet fra Laurent Berlant (1997). Ifølge Berlant forstås intimitet ofte som noget, der alene vedrører privatsfæren.

Dette syn på intimiteten – som noget, der udfolder sig intakt inden for privatsfæren – er med til at undertrykke de problemer, som uundgåeligt også opstår i intime relationer. For intimiteten og forestillingerne om den skabes også i det offentlige rum og forventninger til det liv, som man ønsker skal følge med intimiteten er i vid udstrækning udviklet gennem massemedier. Når forventningerne ikke indfries, og når intimiteten hører op, kan det – når det går til yderligheder – føre til "moraliske dramaer om fremmedgørelse og forræderi og frygtelige scenarier med tilsidesættelse og vold" (min oversættelse) (Berlant, 1997, p. 281). Så intimitet handler nok om det rare, der sker, når man oplever nærhed med andre i private rum. Men intimiteten er også altid forbundet med risikoen for, at den kan høre op. Med de sociale medier bliver grænserne mellem det offentlige og det private yderligere udvisket. Der skrues op for intensiteten og hastigheden, og dermed skrues der også op for intimiteten (Kofoed, 2019, pp. 203-205). Når følelser af nærhed og samhørighed intensiveres i den digitale cirkulation, intensiveres også angsten for at blive forrådt og svigtet.

I analysen af haddynamikker trækker jeg på flere kilder. For det første er der i Ahmeds fremstilling af affektiv økonomi fokus på "os" og "dem"-processer, som involverer et nationalt "vi", og som producerer objekter for hadet, fx i form af migranten eller flygtningen (Ahmed, 2015, pp. 42-62). Denne figur understøttes i de sociale mediers ekkokamre, hvor der sker en affektiv polarisering, som kommer til udtryk ved, at uenigheder bevæger sig i ekstreme retninger og udvikler sig til afsky for dem, som har andre meninger end én selv (Mehlsen og Hendricks, 2019; Suhay, 2018). Børn og unge kender en lignende økonomi fra deres egne kampe om en plads i fællesskabet, som forskning om mobning viser (Kofoed og Søndergaard, 2009). I dag har de altså ydermere adgang til en polariseret offentlig debat, hvor helt almindelige borgere ikke bare kritiserer andre, men eksplicit nedgør modstandere (Suhay et al., 2018).

Børn og unges positioneringskampe online handler ikke nødvendigvis om det nationale vi og den fremmedes andethed, som Ahmed er optaget af, (selvom det må forventes, at nogle af dem gør).

Det handler om skiftende gruppedannelser, og en af de måder, hvorpå man kan befæste sit tilhørsforhold hertil, er ved at andetgøre en eller flere andre. Vi ved fra mobbeforskningen, at positioneringskampe, der skaber mobning og social eksklusion, ofte handler om at have morskaben på sin side (Søndergaard, 2011). Disse dynamikker gælder også online, og her ser det ud til, at der sammen med latterliggørelsen også fremmes tendenser til at overgå hinanden i grov retorik, fordi de hårdeste ytringer giver størst anerkendelse inden for gruppen (Petersen og Peters, 2020; Lange, 2018).

Der dannes fællesskaber om at hade, som fører til dehumanisering; at en gruppe af mennesker tilskrives en lavere værdi end andre mennesker. Det kan bevirke, at denne gruppe bliver opfattet som et legitimt mål for fx chikane, trusler eller vold (Peter og Petersen, 2020). Samtidig viser kvantitativ forskning, at de, der er udsat for had online, såvel som tilskuerne til det, har større risiko for selv at blive udøvere af had online (Wachs og Wright, 2018, 2019).

Positioneringskampe, der foregår gennem latterliggørelse, ved at udstille andre og danne fællesskaber om at hade andre, finder også sted i børn og unges sociale liv offline, men det ser ud til, at disse tendenser bliver forstærket online. Det fører til, at vejen fra at være tilskuer til eller offer for hån, latterliggørelse og had til selv at blive udøvere af dette, er blevet kortere. Afsky for dem, der tænker anderledes eller på anden måde repræsenterer noget, som man opfatter som anderledes end en selv, danner grobund for fællesskaber om at hade og for den morskab og fryd, som kan optræde, når man håner sammen. Det befæster fællesskaber og positioner, og det ser ud til at blive forstærket online.

Udover at onlinelivet fører til, at følelserne intensiveres, viser andre analyser, at følelser, teknologier og politik bliver viklet ind i hinanden (Karatzogianni og Kuntsman, 2012). Adi Kuntsman taler om digitale kulturers "affektive stof" og beskriver det som den levede og dybtføjte hverdagssocialitet, som ligger i forbindelser, brud, følelser, ord, politikker og sansindtryk (Kuntsman, 2012, p. 3). Kuntsman arbejder desuden med begrebet "reverberation", der kan oversættes med "genlyd" eller "efterklang", og peger blandt andet på den efterklang, som voldelige

konflikter og voldelige ord, som cirkulerer online, kan have i form af intensiveret had og fjendtlighed i hverdagslivet (Kuntsman, 2012, p. 2). Selvom det affektive stof i form af store følelser, der samler onlinefællesskaber, kan bestå i kærlighed, barmhjertighed og omsorg, ser det ifølge Kuntsman ud til, at det i særlig grad er hadet, som giver efterklang i hverdagslivet, når følelser, teknologier og politik væves sammen.

I denne artikel undersøges det, hvordan den affektive økonomi, der sammenvæver følelsesmæssige, teknologiske og politiske aspekter, bidrager til en ny form for udsathed over for ekstremisme og ultimativt også forandrer mønstre i ekstremisme. Ud fra interviews fra projektet vil jeg undersøge det *affektive stof*, som børn og unges digitale kulturer er gjort af, den efterklang af ekstremisme, som dette stof kan give i deres hverdagsliv, og den udsathed, som det producerer.

Empiri og metode

Artiklen trækker på empirisk materiale fra projektet om forebyggelse af ekstremisme blandt børn og unge. Projektet blev gennemført i 2019/20. Som forarbejde til uddannelsesforløbet for SSP-konsulenter og andre fagprofessionelle, blev der udarbejdet en kortlægning af igangværende forskning og praksisinitiativer og en *desk research* om ekstremistiske fænomener online og forebyggelse af ekstremisme online (se Peters og Petersen, 2020). Desuden afholdt jeg tre fokusgrupper med 11 fagprofessionelle med ansvar for forebyggelse af ekstremisme som del af deres arbejde og to gruppeinterviews med i alt syv unge. Jeg bruger i denne artikel gruppeinterviewene med de unge som afsæt for at diskutere unges berøring med ekstremisme online, og jeg vil også inddrage enkelte input fra fokusgrupperne med de fagprofessionelle.

Det ene af de to gruppeinterviews med unge var med tre 14-årige drenge med etnisk dansk baggrund fra samme 8. klasse. Interviewet foregik på skolen. Det andet gruppeinterview var med fire 16-17-årige piger, heraf tre med anden etnisk baggrund end dansk og én med etnisk dansk baggrund. Pigerne gik i 10. klasse eller 1. g, og interviewet foregik i deres ungdomsklub.

Kontakten til de unge blev etableret gennem nogle af de fagprofessionelle, som indgik i fokusgrupperne. I forlængelse af projektets arbejdshypotese var interessen at undersøge, hvordan ekstremisme online påvirker børn og unge i al almindelighed. Derfor understregede jeg, at jeg ikke var ude efter deltagere, som man anså for at være i risikogruppe, eller hvis onlineliv man anså for at være ekstremt, men blot unge med et onlineliv og unge, som de fagprofessionelle formodede ville kunne formulere sig om det.

Interviewene var fænomenologiske i den forstand, at formålet var at få et indblik i interviewpersonernes hverdagsoplevelser og -erfaringer (Mottelson og Muschinsky, 2017, p. 42) og at forstå verden ud fra interviewpersonernes synspunkter, udfolde den mening, der knytter sig til deres oplevelser, og afdække deres livsverden forud for videnskabelige forklaringer (Kvale og Brinkmann, 2009, p. 17). Tilgangen i interviewene var induktiv: De foregik i begyndelsen af projektet sideløbende med, at kortlægning og *desk research* blev udarbejdet. Projektets forskningsbaserede grundlag var altså først ved at blive etableret, så interviewene blev ikke konstrueret ud fra en rammesættende teoretisk tilgang. De havde til formål at få indblik i interviewpersonernes erfaringer online, og hvilken betydning de tillagde disse erfaringer, hvad angik deres hverdagsliv generelt. Jeg valgte at stille enkle, overordnede og åbne spørgsmål: Hvad er det sjoveste, det bedste og det værste ved at være online? Ved at spørge, hvad der var det sjoveste, bedste og værste, kunne jeg efterfølgende spørge "hvorfor?" og dermed få dem til at kvalificere, hvad disse erfaringer betød for dem. Både pigerne og drengene gav til sidst i interviewet deres anbefalinger til, hvordan voksne, fagprofessionelle og forældre bør forholde sig, for at man kan få en god dialog om det, der foregår online. Disse anbefalinger er ikke berørt her, men er behandlet i artiklen "Børn og unges onlinefællesskaber på kanten" i dette tidsskrift.

Analyse af følelser og ekstremisme online

Analysen retter sig mod, hvilke følelser de unge forbinder med hverdagserfaringerne med det sjoveste, bedste og værste online, og hvordan følelserne intensiveres og går mod det ekstreme og tapper ind i allerede ekstreme dynamikker. Hvor

det er muligt, skal jeg også forsøge at indkredse, hvilke forskellige positioner følelserne sætter dem i, og hvordan positionerne skifter over tid.

Sociale muligheder online

**"Jamen altså, man er mere social, altså man snakker mere med folk. Man finder også, altså man lærer flere ting også, man finder ud af, hvad der sker ude i verden (...)
Ikke bare, hvad der sker inde i huset eller ude på vejen."**

(dreng I).

Selvom de to interviewgrupper var optaget af forskellige temaer, udtrykte begge grupper, at noget af det bedste ved at være online er muligheden for at møde nye folk og at få kontakter, der rækker videre end "huset og vejen". Det handler om løse kontakter, som en af drengene beskrev som "at sidde og snakke med folk, sådan mest, skrive med folk, spille med folk, et eller andet, hvor man er i kontakt med andre, hvad som helst næsten" (dreng I). Og det handler om kontakter, der udvikler sig til venskaber. En af pigerne (pige D) nævnte for eksempel, at hun mødte "to rigtig søde piger" over Facebook, som blev hendes "bedste venner" i en periode på flere år. Efter at have været venner i et år, valgte de at besøge hinanden i den fysiske verden. For andre er det netop pointen, at man ikke møder hinanden fysisk, og at man forbliver anonym:

"Så får man ligesom sådan "det hele ud-agtigt", og personen skriver, at de føler med mig, for eksempel (...) Og det er sådan der – jeg synes også det er godt – at man bare kan snakke med én uden at sige, hvem man er."

(pige C)

Pigerne kom ind på mulighederne for at vedligeholde venskaber. De går ikke længere i samme klasse eller på samme skole, så sociale medier og forskellige apps gør det nemt for dem at være med i fællesskabet og genbekræfte venskaber. De forklarede mig, at man på Snapchat får "streaks" i form af en flammeemoji, hvis man i tre dage har været i kontakt dagligt, og at det er noget, som de alle på et tidspunkt gik op i, og nogle af dem stadig gør.

"Det havde jeg så med mange, sådan over hundrede, tror jeg. Og jeg havde så streak med dem og sådan. Jeg ved ikke engang hvorfor. Det var spild af tid. Det var sådan: Skriv med dem hver dag eller send et billede, bare sådan for at holde den."
(pige B)

Når de gør det (eller har gjort det) alligevel, selvom de ikke selv kan se meningen med det, handler det måske om, at relationerne er usikre og kræver, at man bekræfter dem hele tiden. Drengene fremhævede tillid, da jeg spurgte, hvad det bedste ved onlinevennskaber er:

"Der er en eller anden, der har delt noget, som betyder meget for dem. Det kan så være, det betyder meget for én, fordi så ved man, at personen stoler på dig (...) hvis det er et eller andet, som de ikke har delt med andre, men de deler det med dig."
(dreng I)

En af de andre drenge præciserede: "Det kan være noget tillids-noget" (dreng III). Jeg spurgte, hvad det kunne være, som man kun deler med nogen. "Hvis de havde gjort noget meget dumt, som de virkelig fortryder, og den første – det er dig, de deler den med" (dreng I). En af de andre sagde, at de også kunne spørge om hjælp, og jeg spurgte, hvad hjælpen kunne handle om.

"Det ved jeg sgu ikke lige. Kærlighedsliv, for eksempel. Eller hvis man har problemer med et eller andet, bare. For eksempel, hvis man har problemer med sine forældre, så kan det være, ja, hvis man rækker ud, så kan det være, man stoler mest på dem."
(dreng I)

I disse svar på, hvad der er det bedste ved at være online, fremhæves forskellige kvaliteter ved de venskaber, som helt eller delvist er medieret digitalt: At man snakker med flere og får flere venner, at man kan vedligeholde kontakten, og at online relationerne også kan have særlige kvaliteter, såsom at få "det hele ud", opleve tillid og få hjælp til forskellige problemer.

In- og eksklusionsprocesser mellem nærhed og had

Da jeg spurgte, hvad der er det værste online, svarede pigerne enstemmigt: social mobning. De fortalte om egne og veninders oplevelser:

"Jeg har prøvet det (...) Det er meget sådan, hvem der ligger højest i hierarkiet. Det kan være en virkelig dårlig ting, hvis de vil have én ned med nakken uden sådan her ordentlige argumenter til grundlag for det."
(pige A)

”Det var det samme, som der også skete med min veninde (...) Vi gik alle sammen imod hende, fordi nogen blev uvenner med hende, og så gik vi bare alle sammen imod hende, fordi vi sådan var flere.”
(pige C)

”Vi havde en veninde, der gik i vores klasse. Der var mange, der ikke kunne lide hende, og så blev der dannet en gruppe, hvor der blev skrevet dårlige ting om hende.”
(pige A).

Disse umiddelbare fortællinger om mobning handler om hierarkier, om at være flere mod én og om at skabe fællesskaber om at være imod én. I forhold til den sidste udtalelse tilføjer A, at hun var med i gruppen i starten, men vist ikke skrev noget. Det lader til, at det her i retrospekt forekommer flovt at have været med, men det har antageligt været fællesskabsdannende at være med og måske også særligt statusgivende at være grov.

I en lidt længere beretning fortalte en af pigerne (D) om en konflikt, hvor hun endte med at blive ekskluderet. Det handlede om en tidligere veninde, som var glad for en dreng, og D skrev både med hende og ham. Hun fortalte drengen, at veninden tog screenshots af deres kommunikation og viste hende det. Han blev sur på veninden, som så blev sur på hende:

Så bliver hun sur på mig og siger sådan:

”Hvorfor siger du sådan nogle til ham?” (...) Hun vil ikke rigtig være venner med mig, så jeg var sådan: ”Okay, jeg gider ikke rigtig have dig som ven.”
(pige D)

Episoden resulterede herefter i, at en anden fælles veninde skrev til hende, at hun var ”en dårlig veninde, dårlig muslim (...) Jeg er bare alt dårligt”. Det virkede, som om de skiftedes til at blive og føle sig forrådt, og at D endte med at blive skubbet ud af fællesskabet. De andre interviewpersoner kommenterede, at de egentlig syntes, at det var ”sjovt” (C) og ”latterligt” (B): ”Du havde ikke snakket med hende i så lang tid, du havde sådan været off, sådan ignoreret os alle sammen. Og så lige pludselig, så kommer du og er sur. Det synes jeg er latterligt” (pige B). Selvom det var længe siden, og pigerne nu omtalte hinanden som veninder, blev latterliggørelsen trukket frem, hvilket måske var en måde at retfærdiggøre det skete. Eller måske handlede det om, at de to andre bekræftede deres fællesskab på bekostning af D.

I to tilfælde førte deres konflikter online til vold i den fysiske verden. I et af tilfældene var to af de interviewede med til at arrangere en stor fest i regi af kommunens ungeråd. Festen blev omtalt i en Facebookgruppe, der ifølge A ”kun handlede om slåskampe og sådan noget (...) Og så var det sådan bander, der skulle samles om at slås”. Det førte til voldelige sammenstød både i køen udenfor og inde til festen, som blev lukket ned af politiet. I det andet tilfælde blev en af pigerne overfaldet. Det fortonede sig, hvordan konflikten startede, men der blev refereret til en optakt online.

Nu huskede hun bedre tiden efter overfaldet:

”Ja, det var sådan, det var ikke godt, for jeg er lige gået igennem alt det dér (...) Og så kommer de sådan med de dér kommentarer og siger, at folk har sagt det dér og det dér og det dér. Det får mig til at tænke på flere ting og sådan noget. Og så til sidst, så prøvede jeg bare sådan at ignorere alt det dér, der var. Og så fik jeg det bedre – ved at lade være med at være på de sociale medier.”
(pige B)

Det lader til, at den antageligt velmente orientering, som veninderne gav, føles som at blive holdt fast i konflikten og i en ekskluderet position. Men nu var hun online og med i denne venindegruppe igen.

De sociale mediers mange muligheder for sociale relationer ser ud til også at føre til stor usikkerhed. Truslen om at blive forrådt, dumpet eller latterliggjort ser ud til blive intensiveret. Det ser også ud til, at det hurtigt skifter, hvem man er veninde med, og hvem der holder med hvem: Hvem der er udenfor, og hvem der er en del af fællesskabet. Nogle af onlinekonflikterne fører desuden til fysisk vold.

Eksponering for ekstremistisk indhold

Da jeg spurgte drengene, hvad der var det værste, svarede én af dem:

”Det er nok, hvis du sidder og spiller et spil, og du så ikke klare det helt så godt, som du egentlig har lyst til. Og så er der nogen, der begynder bare at råbe ad dig: Du er dårlig og alt muligt. Det er ikke specielt dejligt.”

(dreng II)

I spillkulturen ser der ud til at være stor risiko for at blive hånet, og det virker, som om man ikke bare kan tage let på det. De to andre drenge var ikke uenige i, at det var slemt at blive hånet, hvis man klarer sig dårligt i et spil. Men de kom med et andet svar på, hvad de så som det værste ved at være online:

”De videoer, man får sendt, eller ser ved en fejl. De kan også en gang imellem være lidt ubehagelige.”

(dreng I)

Jeg spurgte efter eksempler og fik at vide, at det kan være ”et eller andet med et meme, hvor der er en eller anden, der bliver skudt” (dreng I). ”Ellers så laver de grin med et eller andet, hvor der er folk, der dør” (dreng II). Eller det er noget, ”hvor de totalt eksploderer en kylling eller sådan noget” (dreng I). Alle tre drenge sagde, at det var ”ubehageligt”, ”ikke ligefrem dejligt” og ”ikke noget, man nyder”. De forklarede, at det er vanskeligt helt at undgå, selvom nogle af de store apps har lukket ned for, at man kan sende indhold, der bare åbner midt i et spil, men at der stadig er mange måder og steder, hvorpå det kan dukke op. De var også opmærksomme på sammenhængen: Når man har åbnet noget, hvor nogen bliver skudt, ja, så får man mere af det samme.

Når man bliver eksponeret for voldsomme billeder er man altså ikke nødvendigvis selv opsøgende. Men det kommer også frem, at de også nogen gange selv er nysgerrige og opsøgende over for lidt af hvert:

”Det er mere os, tænker jeg. Sådan nogle nysgerrige drenge, der bare trykker på lidt af hvert af links, der er.”

(dreng III)

Det er også på grund nysgerrighed, at en af drengene er med i en lukket gruppe, hvor der bliver delt voldsomt materiale:

”Jeg er faktisk med i sådan en gruppe. Men den er også sådan, der er også mange mærkelige mennesker med i, så hvis du går ind under sådan forskellige kanaler, så nogle gange kan du finde helt fucked up ting med folk, der bliver skudt og sådan noget.”

(dreng II)

Drengene bliver altså eksponeret for ekstremt indhold, om de vil det eller ej, samtidig med at i hvert fald to af dem desuden er nysgerrige og gerne løber den risiko, at de kommer til at se noget eller bliver involveret i noget, som de ikke bryder sig om.

Både drengene og pigerne gav udtryk for, at de har styr på deres onlineliv. Drengene mente, trods deres opmærksomhed på forskellige mekanismer, at de i stor udstrækning selv kan styre, hvad de modtager, og at de ikke bliver påvirket af det. "Vi er ikke sarte sjæle", som én af dem sagde (dreng II). Da jeg spurgte pigerne, om der var noget, som var vanskeligt, og som de havde brug for hjælp til, var et af svarerne: "Altså, nu er det jo os, og vi er sådan lidt, vi er sådan, vi kan godt finde ud af, ikke, hvad der er rigtigt og forkert, [og] hvad vi skal gøre - for det meste" (pige A).

Globale konflikters efterklang

To fagprofessionelle med vejleder- og underviserfunktioner på en skole, som deltager i en af de afholdte fokusgrupper, fortalte om en 8. klasses elev, som siden 6. klasse havde vist interesse for våben, skoleskyderier og terroraktioner. Han havde iscenesat sig selv – over for både lærere og klassekammerater – som én, der kan skaffe våben, hacke skolens intranet og senest Aula (skolens onlineplatform), og som en kender af diverse mørke sider på nettet. I et tilfælde havde han sendt en video fra en terroraktion til en lærer. Han sendte også ting ud på Snapchat, hvor han havde klippet noget sammen fra diverse voldshandlinger, så det fremstod, som om han selv udøvede volden.

En af de interviewede beskrev ham som en dreng med "et lavt selvværd", og uddybede det med, at "det her med identitet, det er svært for ham. Han har en kronisk neurologisk lidelse også, og det her med at finde sig selv – og det her med at være i ungemiljøet og skabe sig en identitet". Hun gennemgik de tiltag, der er blevet gjort gennem årene. Her var det bemærkelsesværdigt, at forsøgene på at udrede årsager til den ekstreme adfærd alene rettede søgelyset mod drengens neurologiske lidelse og hans individuelle identitetsproces.

Det fremgik, at der tappes ind i globaliserede politiske konflikter, og at det ekstremistiske indhold herfra bliver en del af de relationer og in- og eks-

klusionsprocesser, som denne dreng indgår i. Der bringes på den måde ekstremistisk indhold ind i skolehverdagen på måder, der antageligt også berører klassens øvrige elever og lærere.

Nye mønstre i udsathed og forebyggelse af ekstremisme

De interviewede unge ser ud til på forskellige måder at være inddraget i ekstremistiske dynamikker online: De interviewede piger bliver, der hvor de er lige nu, involveret i udvekslinger, hvor grupper og tilhørsforhold til disse grupper bliver befæstet gennem at nedgøre eller udstille andre. De interviewede drenge bliver, der hvor de er lige nu, udsat for grænseoverskridende billeder, memes og videoer – nogle gange med ekstremistisk indhold. Den omtalte 8. klasses elev møder også det ekstremistiske indhold online. Han drager det aktivt ind i sine egne relationer og positionerer sig ved hjælp af det. Han har været involveret – antageligt også, før han begyndte at positionere sig herigennem – i hadefulde udvekslinger og hårde eksklusionsprocesser, som er blevet forstærket af de intensiverede og omskiftelige, digitalt medierede følelser.

Det ser ud til, at alle unge uforvarende skubbes i retning af eller inviteres ind i fællesskaber online, som er bundet sammen af had til "de andre". I online-debatter er de "andre" ofte migranter, muslimer, homoseksuelle, jøder, kvinder, handicappede. Men for de unge kan de "andre" også være dem, der ikke var med til festen, dem, der ikke bestod eksamen, dem, der altid har svar på rede hånd osv. Det er tydeligt, at der for de interviewede unge er et skiftende "os" og "dem", og at det ikke i første omgang handler direkte om de store og politiserede "os" og "dem"-narrativer. Samtidig er de unge også i berøring med de politiserede narrativer og nogen gange tapper de ind i voldelige konflikter med ekstremistiske stemmer og handlinger, hvilket kan forstærke deres egne konflikter, selvom de i udgangspunktet blev oplevet som private og/eller lokale.

Ekstremister, der vil hverve børn og unge for deres sag, har med de sociale medier fået større mulighed for at udvælge og følge dem, der ser ud til at være særligt modtagelige. Men efterklangen fra ekstremisme i de digitale kulturer rækker videre end det.

Med onlinelivets muligheder for at opnå stadig mere kontakt, flere relationer og mere nærhed er følelsesmæssige relationer også blevet mere omskiftelige, og tilhørsforhold til sociale fællesskaber er blevet mere usikre. Med den affektive polarisering og med udbredelsen af onlinefællesskaber, hvor det man er fælles om, er hadet til andre, er erfaringer med at blive objekt for andres had også blevet mere udbredt. Mange børn og unge oplever som følge heraf at stå i udsatte positioner, hvor de desperat søger anerkendelse og tilhørsforhold. Det er en anden form for udsathed end den klassiske, som er knyttet til dårlige socioøkonomiske forhold, og som betyder, at man statistisk set er i større risiko end andre for at leve et liv, hvor man permanent befinder sig på kanten af samfundet. Med den nye form for udsathed kan børn og unge, som ikke har været i nogens søgelys, stå i akutte kriser, som er affødt af at være blevet dumpet, hånet, nedgjort og befinde sig på kanten af eller helt uden for fællesskaber.

Med denne mere distribuerede og mere uforudsigelige udsathed fremstår den opgave, der i dag forstås som forebyggelse af ekstremisme, som en opgave, der grundlæggende vedrører alment pædagogisk arbejde med alle børn og unge. På baggrund af analysen af følelsesøkonomien online vil jeg foreslå, at man ser ekstremisme som noget, der findes i dynamikker og fænomener, fremfor at se det som kendetegn ved individer.

Det kan skærpe forståelsen for, at opgaven ikke er begrænset til at forhindre bestemte børn og unge i at bevæge sig i en ekstremistisk retning, men består i at finde måder, hvorpå man kan agere i en virkelighed, hvor ekstreme holdninger og handlinger forekommer – og om at gå i dialog med børn og unge herom.

Litteratur

- Ahmed, S. (2015). *The Cultural Politics of Emotion*. New York, NY: Routledge.
- Berlant, L. (1997). *Intimacy: A special issue*. *Critical Enquiry*, 24(2), 281-288
- Karatzogianni, A. & Kuntsman, A. (red.) (2012). *Digital Cultures and the Politics of Emotion*. Hampshire: Palgrave Macmillan.
- Kofoed, J. (2019). In- og eksklusionsprocesser er altid kollektive. I Görlich, A., Pless, M., Katznelson, N. & Graversen, L. (red.), *Ny udsathed i ungdomslivet*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Kofoed, J. & Søndergaard, D.M. (red.) (2009). *Mobning. Sociale processer på afveje*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Kuntsman, A. (2012). *The social fabric of digital culture*. I Karatzogianni, A. & Kuntsman, A. (red.), *Digital Cultures and the Politics of Emotion*. Hampshire: Palgrave Macmillan.
- Kvale, S. & Brinkmann, S. (2009). Interview. *Det kvalitative forskningsinterview som håndværk*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Lange, J.K. (2018). De radikale børnemedier. *Unge Pædagoger*, 3, 45-50.
- Mehlsen, C. & Hendricks, V. (2019). *LIKE*. København: Københavns Universitet.
- Petersen, K.S. & Peters, R.L.A. (2020). Desk research. *Kortlægning af viden om forebyggelse af ekstremisme online blandt børn og unge*. København: Nationalt Center for Forebyggelse af Ekstremisme.
- Rasmussen, L.K. (2018). Upassende elementer eller legitime deltagere? *Skolens rolle i forebyggelse af radikaliserings*. *Unge Pædagoger*, 3, 32-44.
- Rasmussen, L.K. & Mebus, A. (2018). Når skolen skal forebygge radikaliserings – subjektiveringsprocesser og demokratisk dannelse. *Unge Pædagoger*, 3, 1-4.
- Regeringen (2016). *Forebyggelse og bekæmpelse af ekstremisme og radikaliserings*. National handlingsplan. København: Regeringen.
- Regeringen (2014). *Forebyggelse af radikaliserings og ekstremisme*. Regeringens handlingsplan. København: Regeringen.
- Søndergaard, D.M. (2013). *Mobning, mobbefryd, humor og fællesskab*. I Jensen, E. & Brinkmann, S. (red.), *Fællesskab i skolen*. København: Akademisk Forlag.
- Suhay, E., Bello-Pardo, E. & Maurer, B. (2018). The Polarizing Effects of Online Partisan Criticism: Evidence from Two Experiments. *The International Journal of Press/Politics*, 23(1) 95-115.
- Wachs, S. & Wright, M. (2018). Associations between bystanders and perpetrators of online hate: The moderating role of toxic online disinhibition. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 15(9). <https://doi.org/10.3390/ijerph15092030>
- Wachs, S. & Wright, M. (2019). The moderation of online disinhibition and sex on the relationship between online hate victimization and perpetration. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 22(5), 300-306.